

VASİYETNAMELERDE DİKKAT ÇEKİLEN BİR KONU: İLİM

Yrd. Doç. Dr. Aziz KILINÇ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

Giriş

Türk kültür ve edebiyatında vasiyet geleneği çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Nitekim ilk yazılı edebî metin olan Orhun Abideleri(bengü taşlar)'nin vasiyetname özelliğine sahip olması dikkat çekicidir. Bunun yanında sözlü kültür ürünlerinden olan destan, masal ve halk hikâyeleri gibi türlerde de vasiyetler önemli bir yer tutar. Türklerin İslâm dairesine girmesinden sonra da vasiyetname geleneği devam etmiş, bu türün çok güzel edebî örnekleri verilmiştir. Vasiyetnâmeler konusunda yaptığımız çalışmada, özellikle siyasî vasiyetname metinlerinde ve dinî tasavvufî vasiyetnamelerde ilmin önemi ve ilim öğrenmenin lüzumu üzerinde ısrarla durulmuş, cehaletten kaçınma vasiyet edilmiştir. Vasiyetname yazarları bir taraftan bilginin değerini vurgularken, bir taraftan da bilgili kişiyi övmüştür. Dolayısıyla, bilgi sahibi olma ve ilim tahsil etme vasiyet edilmiştir.

Edebiyatımızda İslâm öncesi ve İslâmî döneme ait onlarca vasiyetname mevcuttur. Vasiyetnameleri muhtevalarına göre siyasî vasiyetnameler, dini tasavvufî vasiyetnameler, tıbbî vasiyetnameler ve özel vasiyetnameler olarak dört bölümde ele almak mümkündür. Bu çalışmada özellikle siyasî ve dinî tasavvufî vasiyetnamelerde, devrinin temsil niteliğini taşıyan eserlerde ilim konusu üzerinde durulmaktadır.

Siyasî vasiyetnameler özellikle devlet başkanları, devletin önemli kademelerinde görev alan kişiler tarafından yapılan vasiyetlerdir. Siyasî vasiyetnamelere muhatapları açısından baktığımız zaman etkisinin yüzlerce yıl sürdüğünü görürüz. Amaç da zaten budur. Bilge Kağan, taşlara kazıttığı yazılarla bin üç yüz yıl ötesinden bizlere seslenmekte, vasiyetini Türk milletinin her ferdine ulaştırmayı amaçlamaktadır. Atatürk, Gençliğe Hitabesi'nde ise Türk gençliğine seslenerek ilelebet Türkiye Cumhuriyeti'ni korumayı vasiyet ediyor. “*Siyasî vasiyetname geleneği açısından, Bilge Kağan vasiyeti ilk, Mustafa Kemal Atatürk'ün vasiyeti ise son büyük halkadır. Bu aradaki tarihî süreçte, Sultan Alparslan, Timur, Osman Gazi, Sultan II. Murat gibi tarihinde önemli yerleri olan devlet adamlarımızın da vasiyetnameleri mevcuttur. Yine, Keçecizade Mehmet Fuat Paşa, Enver Paşa gibi devlet adamlarımızın bıraktığı vasiyetnameler tarihimizin önemli belgeleridir*” (Kılınç, 2006:121). Bunun yanında Manas Destanı'nda Manas'ın Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan'ın vasiyetleri de Siyasî vasiyetname olarak kabul edilebilir.

Dinî tasavvufî vasiyetler ise din ve tarikat önderlerinin özellikle sevenlerine ve kendine bağlılık gösterenlere yaptığı vasiyetlerden oluşmaktadır. “*Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı’nda vasiyet yazma neredeyse bir gelenek hâline gelmiştir. Bilinen din ve tasavvuf önderlerinden birçoğunun vasiyetnamesi mevcuttur. O bakımdan muhtevalarına göre vasiyetlere baktığımızda en fazla vasiyetnamenin bu alanda verilmiş olduğunu görürüz. Din ve tarikat büyüklerinin çoğu zaman muhataplarına söylemek istediklerini vasiyet yoluyla söylemesi, sözlerinin kendilerinden sonra da etkili olmasını saylamıştır. Yüzyıllardır elden ele dolaşan ve tekrar tekrar yazılan vasiyetler bunun bir göstergesidir*” (Kılınç, 2006:99).

Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı’nda nasihat ve vasiyet içeren oldukça bol eser olduğunu görüyoruz. “*Mevlâna, Abdülhâlık-ı Gocduvanî, Şeyh Sâfi, Şeyh Edebalı, Hacı Bektaş Velî, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi, İmam Birgivi, Mehmed Emin Tokadı, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Şeyh Şahabeddin, Ahmed Kuddusî, Kuşadalı İbrahim Halvetî, Giritli Salacioğlu Mustafa Celvetî, Mehmed Nuri Şemseddin gibi isimlerin vasiyetnameleri en çok bilinen ve kütüphanelerimizde en çok yazma eseri bulunan isimlerdir*” (Kılınç, 2006:100).

Siyasî ve Dinî Tasavvufî vasiyetnamelerde ilim konusuna özel bir yer verilmiş ve dikkat çekilmiştir. Burada ilim, sözlük anlamına uygun şekliyle “bilmek” manasında ve “bilgi, bilme, biliş, vukûf, ma’lumât, haber” ve “bir şeyi hakikî şekliyle idrak etmek” anlamında kullanılmaktadır.

İslâm öncesi Türk edebiyatında genel anlamda yazılı hemen her tür metin için “bitig” kelimesinin kullanıldığı bilinmektedir. Orhun abidelerinde “bitig” şeklinde geçen bu kelime, eski Türkçe’de “yazmak” manasındaki “biti-” fiilinden gelir (Clauson- Tietze, 1972:303-2002:358). Bu dönemde vasiyet yerine “bitik” sözcününün kullanıldığını görüyoruz.

“Vasiyet”, Arapça’dan dilimize geçmiş olup halk arasında yaygın basit manasıyla; “bir kimsenin sağken kararlaştırdığı ve öldükten sonra yapılmasını istediği şey” anlamındadır. Sözcüğün Arapça kökü ve-sa-ye’dir. Bu kök; “Sorumluluğuna, gözetimine bırakmak” anlamı yanında; “tavsiye etmek, salık vermek” anlamlarını da taşır. Sözcüğe müştakı olan “vasiyye” ifadesi, “vasiyet” yanında “talimat, direktif, emir” anlamları yüklenmiştir ki sözcüğün Türkçe’ye taşınan anlamı tasavvuf kültürü çerçevesinde “tavsiye etmek” ve “salık vermek” ağırlıklı iken, medenî hukuk ve İslâm hukuku çerçevesinde “talimat” ve “direktif’e daha yakındır. (Kılınç, 2006:11)

Bu manada destanlarımızdan Göktürk Kitabeleri’ne, İslâm sonrası devirlerde ise pendnâmeler ile Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacib), Siyasetname (Nizamülmülk) gibi eserlere kadar devlet büyüklerinin ve âlim kimselerin bugünün Türk insanına da sorumluluk yükleyecek tarzda asırlar ötesine seslenen vasiyetnamelerinden bahsedilebilir. Dolayısıyla,

Vasiyet etme ve vasiyetnâme yazma/yazdırma geleneği Türk edebiyatı ve kültüründe önemli bir yere sahiptir. (Kılınç, 2006:11)

Vasiyette esas olan kendisinden sonra geleceklere sorumluluk yükleyerek bir şekilde hayatı düzenleme konusunda katkıda bulunmaktır. Bunun için vasiyetnamelerde geride bırakılan insanlara tavsiye, nasihat, ikaz ve uyarı yolunda sözler sarf edilir. Bir kişinin vefat etmeden önce vefatından sonrasına ilişkin söyledikleri içinde en etkili ve bağlayıcı olanın vasiyet olduğunu söylemek mümkündür. Vasiyet sade bir vatandaş tarafından aile bireylerine dönük olabileceği gibi, bir devlet başkanının halkına söylediklerinden de oluşabilir.(Kılınç, 2006:23-24)

Bu özellikler açısından baktığımızda Orhun Kitabeleri'nin mahiyetinin oldukça dikkat çekici bir vasiyetnâme olduğu fark edilecektir. Bilge Kağan kitabesinin bir vasiyetname olup olmadığını belki de en iyi ifade eden, kitabedeki sözlerdir. Vasiyetnameler, bilindiği üzere muhataba hitap eden sözcüklerle başlar. Muhatap bir kişi olabileceği gibi, birden fazla da olabilir. Bu çerçevede Bilge Kağan kitabesine baktığımızda şöyle başladığı görülmektedir:

“Ben Tanrı gibi gökte doğmuş Türk Bilge Kağan, bu çağda tahtıma oturdum. Sözlerimi sonuna kadar dinle, iyi işit! Bütün küçük kardeşlerim, yeğenlerim, oğullarım! Bütün soyum, milletim! Sağdaki Şadapıt Beğler, soldaki Tarkanlar; buyruk beyleri! Otuz Tatar, Dokuz Oğuz Beyleri! Millet! Bu sözümü iyice işit, sağlamca dinle!” (Özdek, 1977:14)

Vasiyetnamelerin en önemli özelliklerinden biri geride kalanlara bazı ikazlar içermesidir. Bu açıdan baktığımızda Bilge Kağan'ın Türk milletine, Çinlilerin yaptıklarına ve aldatmalarına karşı uyarıcı sözler sarf eder. Burada, Bilge Kağan'ın sözleri dikkat çekicidir. Bilge Kağan, eğer kişi bilgili ve cesur olursa Çinlilerin onlara zarar veremeyeceğini, kandıramayacağını, yerlerinden yurtlarından edemeyeceğini söylemektedir: *“Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştıırıp konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılrsa, kabilesi akrabasına kadar barınmazmış. Tatlı dilin, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok öldün; Türk milleti, çok öldün; Türk milleti çok öleceksin!”* (Ergin, 1983:18).

Nice bilgisiz kişiler, pek çokları, bu sözlere kanıp onlara yaklaştı ve öldüler. O yerlere varırsan, ey Türk milleti, öleceksin! Ötüken'de kalıp kervan, kabile gönderirsen, sıkıntı olmaz. Ötüken Ormanında oturursan, ebedî il tutarak oturacaksın” (Özdek, 1977:15)

Türk edebiyatı tarihinde, İslâm öncesi döneme ait eserler arasında destanlar önemli bir yer tutar. Destanlar, sonradan yazıya geçirilmiş olmakla beraber Türk milletinin İslamiyet’i kabul etmeden önceki yaşantısına, tarihine, kültürüne, ait önemli bilgiler içerir. O sebeple, sosyal hayatın bir parçası olan vasiyet geleneğini destanlarda da bulmak mümkündür. En eski destanlarımızdan birisi olan Oğuz Kağan Destanında, Oğuz, bilgisi ve cesareti sayesinde büyük başarı gösterir. Bu yüzden halkı onu devletin başına kağan yapar. Oğuz Kağan’ın beylik verdiği kişilerde kendisi gibi bilgi sahibi akıllı kişilerdir. Bilgisi ve zekâveti ile sandal yapıp İdil ırmağını geçen Uluğ Ordu Bey’e Kıpçak adı vererek o bölgenin beyliğini ona verir. Oğuz Kağan’ın veziri Uluğ Türk aksakallı, tecrübeli ve bilge kişidir. Onun gördüğü rüya üzerine ulu kurultay yapar ve yurdunu oğulları arasında paylaştırır. Ve şöyle vasiyet eder

“Ey oğullarım çok savaştım: artık yaşlandım. Düşmanları ağılattım, dostları sevindirdim. Gök-Tanrı’ya borcumu ödedim” (Banarlı, 1983:21) der. Yurdunu oğulları arasında böler. Töre ve birliğe bağlı kalmalarını vasiyet eder.”

Türk-İslâm dünyasının en tanınmış, en müessir ve en renkli şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilen Mevlâna (606/1209-672/1273), eserlerini çağının geleneklerine uyarak çoğunlukla Farsça yazmıştır. (Altıntaş,2005:133). Bu bakımdan daha çok aydın kesime hitap etmiştir. Bununla birlikte Türk halkı onu yüce bir kişi ve velî olarak görmüş, eserlerin Türkçe tercümesi elden ele dolaşmıştır. Günümüzde dünyada en çok tanınan ve eserleri tekrar tekrar farklı dillerde basılan sûfî, Mevlâna Celâleddin Rumî’dir.

Türk sûfilere ait en eski vasiyetnamelerden biri Mevlâna’ya ait olanıdır. Mevlâna’nın oldukça kısa sayılabilecek vasiyetnamesi veciz sözlerden oluşan nasihatlerden meydana gelir. İnsanlara Allah’tan korkmayı, az yeyip, az uyumayı, ibadet etmeyi, sıkıntılar karşısında sabırlı olmayı, ilim sahibi insanlarla oturup kalkmayı tavsiye eden Mevlâna’nın vasiyetnamesi şöyledir: *“Ben, size gizli ve âşikâr olarak Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Az yemek yemenizi, az uyku uyumanızı, az konuşmanızı, günahlardan çekinmenizi, oruca, namaza devam etmenizi, daima şehvetten kaçınmanızı, bütün insanlardan başınıza gelecek eziyetlere ve cefalara sabır ve tahammül etmenizi, câhil insanlarla, zevklerine düşkün olan sefihlerle oturup kalkmaktan kaçınmanızı, kerem sahipleri ile sâlih ve iyi kişilerle sohbet etmenizi, beraber bulunmanızı vasiyet ederim. Çünkü insanların en hayırlısı da az ve öz olanıdır”* (Can, 1999:81).

Osmanlının kuruluşunun manevi mimarlarından, Osman Gazi’nin hocası ve kayınpederi olan Şeyh Edebâli’nin 1201 yılında Karaman’da doğduğu tahmin edilmektedir. İlk tahsilini orada yaptıktan sonra Şam’a giderek devrin önemli bilginlerinden ders almıştır.

Dönüşünde Eskişehir'in İtburnu köyünde ilim öğrenmekle meşgul olmuştur. Osman Gazi zaman zaman Edebâli'nin tekkesine uğrar, devlet işlerinde ona danışır, fikrini alırdı.

Şeyh Edebâli, Türk gençlerini tekkesinde toplayıp okuturdu. Asker ihtiyacını karşılamakta zorlanan Orhan Gazi dedesine, “*Dede, sen gençleri hep medreseye topluyorsun. Ben ise asker sıkıntısı çekiyorum*” deyince Edebâli, “*Oğul, sana vasiyetim olsun. İlimi Türk'ten gayrisine verme! Sonra devletin yıkılır. Halbûki savaştacak askeri parayla da bulabilirsin*” demiştir. Şeyh Edebâli'nin bu vasiyetinden sonra Türk gençleri ilim öğrenmeye yönelirken , ordunun asker ihtiyacını karşılamak üzere devşirme sistemi uygulanmış ve Kapıkulu Ocakları kurulmuştur (Bicik, 2006:253).

Şeyh Edebâli ölmeden önce yakın talebelerine şu vasiyette bulunmuştur: “*Toprağa bağlanınız, suyu israf etmeyiniz. Mirasınızın sağlam kalmasına dikkat ediniz. Veriniz, elleriniz yumuk, kapalı kalmasın. İlim sahiplerini koruyunuz. Ağaç dikiniz. Ödünç aldığınızı fazlasıyla iade ediniz. Kur'an-ı Kerim'i güçlü olmak için okuyunuz. Bağınızı bahçenizi viran bırakmayınız. Peygamber efendimizi çok iyi tanıyınız. Hadis ezberleyiniz. Bildiklerini öğretenler unutulmazlar. Asıl ölüm, ilimden payını almayanlar içindir. Faydalı ile faydasızı bilenler bilgi sahipleridir.*” (Evliyalar Ans.: C.61992: s.6)

Mevlâna'nın çağdaşı Abdülhâlık-ı Gocduvanî miladî 1180 senesinde bugünkü Özbekistan topraklarında bulunan Gocduvan'da vefat etmiştir. Kabri, Buhara Gocduvan'da bulunmaktadır. Abdülhâlık-ı Gocduvanî'nin babası Abdülcemil Malatyalı'dır. Abdülhâlık-ı Gocduvanî, “*Bugün Nakşibendiliğin prensipleri diye bilinen on bir temel düsturu ortaya koydu. Bu prensiplerin esası “kalbe gelip onu meşgul eden her şeyi oradan çıkarıp atmak ve onu dâima Allahü teala ile meşgul hale getirmek”*”tir.¹

Abdülhâlık-ı Gocduvanî'nin vasiyetnamesi, oğluna hitaben yazılmış bir çeşit nasihatname mahiyetindedir. Vasiyetnamede diğer sûflerin vasiyetnamelerinde sıkça karşılaşılabilecek olan unsurlar öne çıkar. Bunları şöyle sıralayabiliriz: İlme ve âlimlere önem verilmesi, dinî vecibeler hususunda hassasiyet gözetilmesi, kimsenin hakir görülmemesi ve tevazu sahibi olunması, az yeyip az uyunması.

Kısa cümleler hâlinde veciz sözlerden oluşan vasiyetname metninin tamamı şöyledir:

- “*Ey oğul!*

Bütün hallerde ilim, edeb ve takvâ üzere ol. Sünnete ve cemaate yapış. Fıkıh ve hadis öğren. Câhil sofilerden uzak dur. Namazı cemaatle kıl.

Şöhret isteme ki, şöhrette âfet vardır...

¹ Türk Dünyası Evliyaları -1, Türkiye Gazetesi Yay., İst., 2006, s. 17

...

Gözün yaşlı, amelin ihlâslı, duan yakarma ile, giyeceğin eski, yoldaşın derviş, mayan fıkıh, evin mescid, dostun hak olsun!” (Bicik, 2006:16-17).

Vasiyetname sahibi meşhur Türk sûfilerinden biri de Hacı Bektaş Veli’dir. Zira, ona atfedilen “Kitabülfevaid” adlı eseri aynı zamanda vasiyetnamesi olarak kabul edilmektedir. Söz konusu eser, son yıllarda yeni yazı ile de yayımlanmıştır (İ.Ö., tarih yok:63). Hacı Bektaş Velî’nin vasiyetnamesi “Faide” alt başlıklı 105 adet bölümden oluşmakta ve Hacı Bektaş Velî’nin şu vasiyeti ile son bulmaktadır: “*Fıkıh ve hadis öğreniniz. Câhil mutasavvıflardan tevakki ediniz. Daima namazı cemaatle eda ediniz. Şu şart ile ki, imam ve müezzin olmayınız. Hiçbir vakit tâlib-i şöhret olmayınız. Şöhrette âfet vardır. Mansıp ile mukayyet olmayınız. Daima ismi bellisiz olunuz. Ve kuballarda kendi ismini yazma. Ve muhakeme-i kazada hami olma ve hükmü şer’e münkir olmayınız. Cenâb-ı Hak her kolaylığı kaza buyurur ve misafiri de nerede olsa rızıklandırır.*” (İ.Ö., tarih yok:63)

Dinî-Tasavvufî vasiyetnameler denildiğinde, Ebussuûd Efendi’nin vasiyetnamesinden de bahsetmek gerekir. Osmanlı Türk hukukçusu ve devlet adamı olan Ebussuûd Efendi, her ne kadar sûfî olmasa da devrin en önemli dinî şahsiyetlerinden biridir. O sebeple burada Ebussuûd Efendi’nin vasiyetnamesine de değinmek yerinde olacaktır. Ayrıca, söz konusu vasiyetnamenin manzum mektup şeklinde olması bakımından da dikkate değer bir yönü vardır.

Ankara Milli Kütüphane’de bulunan bir yazmada, “Ebussuûd Efendi’nin Mahdumuna Vasiyetnâmesi”, (Ebussuud, 06 Yz.A 562, vr.7b) bulunmaktadır. Ebussuûd Efendi’nin vasiyetnamesinde, muhatabına özellikle ilim sahibi olması yönündeki ısrarlı nasihati gözden kaçmaz. Söz konusu vasiyetnamede oğluna Ebussuud şöyle seslenmektedir:

*İlme harîs ol,
Şugle enîs ol,
Ehl-i celîs ol,
Görme melâmı
Sormağa ey yâr,
Eyleme gel âr,
Anla ne kim var,
İlm-i tamâmı
Halka selâmı
İlmi mükerrer,
Eyle mukarrer,*

Sonra muharrer,

Temme kelâmı (Ebussuud, 06 Yz.A 562, vr.7b)

16. yüzyıl Osmanlı döneminin önemli müderrislerin olan Birgivî, vasiyetname sahibi olan isimlerden biridir. Asıl adı Muhammed bin Ali'dir. Babası da müderris olan Birgivî, 1521'de Balıkesir'de doğmuştur. Babasının izni ile Balıkesir'den İstanbul'a giderek orada büyük medreselerde ilim tahsil etmiştir. Bu sırada Bayramîye şeyhlerinden Abdurrahman Efendi'ye intisap ederek tasavvufa yönelmiştir. Bir süre İstanbul'da çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. Daha sonraları Aydın'ın Birgi kazasına müderris olarak atanıp orada görev yaptığı için, İmam Birgivî olarak şöhret bulmuştur.

Birgivî'nin hakkında birçok şerhin yapıldığı müstakil "Vasiyetnâme" adlı eseri vardır. Bu eser oldukça meşhur olup "saraydaki padişaktan dağdaki çobana kadar milyonlarca Müslüman'ın el kitabı olmuş; temel din bilginlerinin Müslümanlara en sağlıklı şekilde öğretilmesinde büyük hizmetler görmüştür. Adı geçen eserin birçok şerhinden biri olan "Kadizâde Şerhi" Türkçe telif edilmiş olup muteber ve güvenilir bir din klâsiğimidir. (Birgivî,1988: 2)

Bu eserin dışında İmam Birgivî'nin bıraktığı bir vasiyetname daha vardır. Bu vasiyetnamesi, ağırlıklı olarak vefat anı ve akabinde çocukları ile dostlarından yapılmasını istediği talepleri içerir. Bu çerçevede yanında bulunacaklardan ölüm anında kendisine âyet ve hadisleri hatırlatmalarını istemektedir. Vasiyetnamenin devamında da, öldükten sonra yapılmasını ve yapılmamasını istediği hususları sıralayan Birgivî, çocuklarına faydalı ilim öğrenmeyi vasiyet eder: "*Yine çocuklarıma vasiyetimdir ki; dünyaya düşkün olup, mal, mevki ve makam peşinde koşmasınlar.*" *Allah'a tevekkül edip faydalı ilimler öğrenmeye ve bunları yapmaya çalışsınlar.* (Bicik, 2006:125–126)

18. asır sûfîlerinden Şeyh Şahabeddin'in vasiyeti oğluna hitaben yazılmıştır. Vasiyetinin sonunda Şeyh Şahabeddin ilim öğrenmenin önemine işaret ettikten sonra, yine cehalet ve câhil sofuluk hakkında oldukça dikkat çekici düşüncelerini dile getirir. Oğluna câhil sofulardan uzak durmasını vasiyet eden Şeyh Şahabeddin şöyle der: "*Ey oğul ilm-i şerifden bir âdem miktar taşra çıkma ve gece ve gündüz ilm-i zâhiri öğren ve ilimden feragat idüb câhil sofulardan olma ve onların sözlerine ve ilm-i zâhir lâzım değildir. Dediklerine mağrur olup ilimden feragat edüp sofu olma. Belki ilm-i şerifi muhkem öğrenüp sofu olur aslandan yalandan nice muhkem kaçarsın. Câhil sofulardan öyle muhkem kaç. Onlarla hiç musahabet ve âşinâlık eyleme. Zirâ câhil sofular din hırsızlarıdır.*" (Şeyh Şahabeddin, 06 Mil Yz.A. 1874, vr.46a-47b)

Sonuç

Sonuç olarak, ele aldığımız siyasî ve dinî tasavvufî vasiyetnamelerde ilim konusuna dikkat çekilmiş, ilim sahibi olmanın gerekliliği, cahilden ve cehaletten kaçınmanın lüzumu üzerinde durulmuştur. Siyasî vasiyetnamelerde vasiyet sahipleri devlet yönetimi, ülke siyaseti, dış siyaset ve güçlü devlet ve kısacası “devlet-i ebed müddet” için ilim sahibi olmayı olmazsa olmaz şart saymışlardır. Bu durum Bilge Kağan’ın vasiyetinde açık bir şekilde vurgulanmış, bilgi ve bilgili insan övülmüştür. Burada ilim, “farkında olma” anlamındadır. Bilgili ve tecrübeli kişiler ülkesi için tehlikeli olan şeyin farkındadır ve bu yüzden tedbiri ve ihtiyatı elden bırakmaz. Bu “farkında olma” durumu Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nde dikkati çekmektedir. Aynı durum destanlarımızda da söz konusudur. Meselâ, Oğuz Kağan Destanı’nda Oğuz Kağan devlet yönetiminde bilgi ve tecrübeyi ön planda tutmuş bilgili ve tecrübeli insanları yanında tutmuş ve devlet hizmetinde bu insanlardan yararlanmışır. Bilge insan Uluğ Türk onun veziridir. Sal yaparak idil ırmağını geçen Uluğ Ordu Bey adlı kişiye Kıpçak unvanı vererek kendisine bey yapar ve o bölgenin hâkimiyetini ona verir. Osmanlı Devleti’nin manevî mimarlarından Edebâlî’nin torunu Orhan Gazi’ye “İlmi Türk’ten gayrisine verme, yoksa devletin yıkılır” sözünde, bir beylikten dünya devleti çıkarmanın şifreleri gizlidir. Bu söz, her zamanki gibi bugün için de hayatî önemini korumaktadır.

Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı’nda vasiyetname yazma veya yazdırma neredeyse gelenek haline gelmiştir. Mutasavvıflar ve din büyükleri temsil ettikleri mezhep ve tarikatın adet ve erkânını vasiyet yolu ile yaymaya ve geleceğe aktarmaya çalışmışlardır. Bu tür vasiyetnamelerde ilim tahsil etmenin önemi üzerinde durulmuş, ilim öğrenmek vasiyet edilirken cahilden ve cehaletten kaçınmanın lüzumu üzerinde ısrarla durulmuştur. Burada cehalet Allah’ı hakkıyla tanımama, nefesine esir olma, ahireti düşünmeme anlamındadır. Din ve tasavvuf geleneğinde ilim amaç olarak değil, kişiyi gerçeğe ulaştıran bir araç olarak görülmüştür. Kâmil insan olmak için ilim sahibi olmak yeterli sayılmamış, asıl amacın ilimle amel etmek olduğu vurgulanmıştır.

Kaynaklar:

1. Mehmet Bicik, Meşhurların Vasiyetleri, Akis Yayınları, İstanbul 2006
2. Evliyyalar Ansiklopedisi, Edebâlî Maddesi C.61992
3. Sir Gerard Clauson, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford, 1972, s. 303; Andreas Tietze, Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lûgatı, C.1, Simurg Yay., İstanbul-Wien, 2002
4. Aziz Kılınç, Türk Edebiyatında Vasiyetnameler, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
5. Şevket Gürel, Bilinen Bilinmeyen 100 Ünlü Vasiyetname, Tepe Mat. İstanbul, 1977.
6. Şefik Can, Mevlâna Hayatı Şahsiyeti Fikirleri, Ötüken Yayınları İstanbul 1999
7. Birgivî Vasiyetnâmesi, Kadızâde Şerhi (Dilini sadeleştiren: Faruk Meyan), Bedir Yayınları, İst., 1988
8. Hayrani Altıntaş, Tasavvuf Tarihi, Akçağ, Ankara Yay., 133
9. Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1, s. 21, İstanbul 1983
10. Birgivî Kadızâde Şerhi (Dilini sadeleştiren: Faruk Meyan), Bedir Yay., İst., 1988
11. Ebussuud Efendi'nin Mahdumuna Vasiyetnâmesi", 06 Yz.A 562, vr.7b
12. Şeyh Şahabeddin Vasiyetnâmesi, 06 Mil Yz.A. 1874, vr.46a-47b
13. Yeni Türk Ansiklopedisi, Ebusuûd Efendi Maddesi, C. 2, s.743

ÖZET

Türk kültür ve edebiyatında vasiyet geleneği çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Nitekim ilk yazılı edebî metin olan Orhun Abideleri(bengü taşlar)'nin vasiyetname özelliğine sahip olması dikkat çekicidir. Bunun yanında sözlü kültür ürünlerinden olan destan, masal ve halk hikâyeleri gibi türlerde de vasiyetler önemli bir yer tutar. Türklerin İslâm dairesine girmesinden sonra da vasiyetname geleneği devam etmiş, bu türün çok güzel edebî örnekleri verilmiştir. Edebiyatımızda İslâm öncesi ve İslâmî döneme ait onlarca vasiyetname mevcuttur. Vasiyetnameleri muhtevalarına göre siyasî vasiyetnameler, dini tasavvufî vasiyetnameler, tıbbî vasiyetnameler ve özel vasiyetnameler olarak dört bölümde ele almak mümkündür. Bu çalışmada özellikle siyasî ve dinî tasavvufî vasiyetnamelerde, devrinin temsil niteliğini taşıyan eserlerde ilim konusu üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Vasiyet, Vasiyetname, İlim, Kültür ve Edebiyat